

**ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҚАРЫ ҲӘМ ОРТА АРНАЎЛЫ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ МИНИСТРЛИГИ**

**БЕРДАҚ АТЫНДАҒЫ
ҚАРАҚАЛПАҚ МӘМЛЕКЕТЛИК УНИВЕРСИТЕТИ**

**«Бақсы, жыраў ҳәм дэстан атқарыўшылық мектеплериниң
раўажланыўының тарийхый-теориялық ҳәм әмелий мәселелери»
атамасындағы республикалық илимий-әмелий конференция**

МАТЕРИАЛЛАРЫ

(Нөкис, 26-апрель, 2022 жыл.)

**«Бахши, жиров ва достон ижрочилик мактабларининг
ривожланишининг тарихий-назарий ва амалий масалалари» республика
илмий-назарий, амалий конференция**

МАТЕРИАЛЛАРИ

(Нукус, 26-апрель, 2022 йил.)

МАТЕРИАЛЫ

**Республиканская научно-практическая, теоретическая
конференция «Историко-теоретические и практические вопросы
развития школ бакши, сказителя и исполнительства эпоса»**

(Нукус, 26-апрель, 2022 год.)

**ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҚАРЫ ҲӘМ ОРТА АРНАЎЛЫ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ МИНИСТРЛИГИ**

**БЕРДАҚ АТЫНДАҒЫ
ҚАРАҚАЛПАҚ МӘМЛЕКЕТЛИК УНИВЕРСИТЕТИ**

**«Бақсы, жыраў хәм дәстан атқарыўшылық мектеплеринин
раўажланыўының тарийхий-теориялық хәм әмелий мәселелери»
атамасындағы республикалық илимий-әмелий конференция**

МАТЕРИАЛЛАРЫ

(Нөкис, 26-апрель, 2022 жыл.)

**«Бахши, жиров ва достон ижрочилик мактабларининг
ривожланишининг тарихий-назарий ва амалий масалалари» республика
илмий-назарий, амалий конференция**

МАТЕРИАЛЛАРИ

(Нукус, 26-апрель, 2022 йил.)

МАТЕРИАЛЫ

**Республиканская научно-практическая, теоретическая
конференция «Историко-теоретические и практические вопросы
развития школ бакши, сказителя и исполнительства эпоса»**

(Нукус, 26-апрель, 2022 год.)

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетинин 2022 жыл 7-марттаы 101-Ғ-санлы Бййлиги хэм Өзбекстан Республикасы Жоқары хэм орта арнауды билим министрлигинин 2022-жыл 14-марттады 97-санлы буйрыгы тийкарында «**Баксы, жырау хэм дөстан атқарыушылык мектептеринин раўажлануынын тарийхий-теориялык хэм эмеллий маселелери**» атамасындагы республикалык илимий-эмеллий конференция материаллары. Нөкис. Голд принт баспаханасы 2022 ж. 271 бет.

«Баксы, жырау хэм дөстан атқарыушылык мектептеринин раўажлануынын тарийхий-теориялык хэм эмеллий маселелери» атамасындагы республикалык илимий-эмеллий конференция материалларына оқытуушылар, докторантлар, магистрантлар, студенттер хэм улдыўма орта билим беріу мектептери оқытуушыларынын илим-изертлеу хэм көркем өнер хэм талим-тәрбия маселелерине арналган илимий баянатлары киргизилген.

Қарақалпақ мамлекетлик университети Оқыў-методикалык Кеңесинин қарары менен 2022-жыл 2-апрель күни мажлисинде көрип шығылды хэм №8/6-б-санлы ис қағазы менен баспаға усыныс етилди.

Шөлкемlestiriуишин комитет баслығы:

1. **Реймов А.** Бердақ атындагы Қарақалпақ мамлекетлик университети ректоры, тех.и.д.

Шөлкемlestiriуишин комитет ағалары:

2. **Турдымамбетов И.** Бердақ атындагы Қарақалпақ мамлекетлик университети Илимий ислер хэм инновациялар бойынша проректор,
3. **Низаматлинов К.** Бердақ атындагы Қарақалпақ мамлекетлик университети Илимий изертлеулер-инновациялар хэм илимий-педагог кадрлер таярлау бөлими баслығы
4. **Өтегенов Х.** Бердақ атындагы Қарақалпақ мамлекетлик университети Көркем өнер факультети деканы т.и. докторы (PhD).
5. **Алипов С.** Бердақ атындагы Қарақалпақ мамлекетлик университети Көркем өнер кафедрасы баслығы
6. **Абатов Ж.** Бердақ атындагы Қарақалпақ мамлекетлик университети Көркем өнер кафедрасы үлкен оқытуушысы
7. **Пирназаров С.** Бердақ атындагы Қарақалпақ мамлекетлик университети Көркем өнер кафедрасы ассистент оқытуушысы

Есетте: Топламада берилип атырган материаллардагы малдыўматлардын исеинимлиги хэм мазмунына авторлар жуўапкер.

I-СЕКЦИЈА: БАҚСЫ, ЖЫРАУШЫЛЫҚ МЕКТЕПТЕРИНИН РАЎАЖЛАНУЙ ТАРИЙХЫ

“Баксылар тек ғана халық өтмишинин сазасы болып қалмай, әйне пайытта бүтгини күннин де жанлаган хаўаздыр” Ш.М.МИРЗИЕЕВ

ҚАРАҚАЛПАҚ БАҚСЫ-ЖЫРАУШЫЛЫҚ КӨРКЕМ ӨНЕРИ

А.М.Реймов

Бердақ атындагы Қарақалпақ мамлекетлик университети ректоры

Қарақалпақ халық әзелден өзиниң басқа халықлар сыяқлы бай мәдениетте, әлебияты хэм көркем өнери менен ажырылып турады. Солардын ишинде қарақалпақ жыраушылық хэм баксышылық өнери бизде атадан-бағана, әўлағтан-әўлағта өтип қиятырган миллий өнер болып, қобыз хэм ағамойнақ дуўтар халқымыздын миллий саз әсбабылары саналады.

Қарақалпақ жыраушылық өнери қобыз саз әсбабынын пири болған Қорқыт атадан басланады. Ал, Солпаслы Сыпыра жырау қарақалпақ жыраушылық мектебинин тийкаршысы болып есапланады. Қазтуўған, Айтуўар, Доспанбет, Мүйген, Асан қайты, Жийренше шешен, Қурбанбай жырау, Жийен Жырау, Жийемурат жырау, Қыяс, Нурабылла. Өзиз жыраулар менен Жумбай хэм Жақсылық жыраулардан басланған қарақалпақ жыраушылық көркем өнер мектептери бүтгини күнге шекем жетип келип, бул өнер Бакберген Сырымбетов, Бахтияр Есемуратов, Жанибек Пиязов, Салямат Алипов, Алибек Вахтыбаев, Зинағали Нурағлиновлар х.т.б.да талантлы жырауларымыз тәретинен мүнәсип даўам еттирилип қиятыр.

Жырауларымыз тәретинен қахарманлық дастанларымыздан: «Алпамыс», «Қырық қыз», «Маслапташ», «Едиге», «Шарыар» х.т.б.лар менен «Бабаңман», «Посқан ел», «Насыят», «Не жаман» сыяқлы көплеген терме, толғауларымыз жырданып келинбекте.

Қахарманлық дастанларды, терме, толғауларды жыраулар жырдаса, лирикалық шығармаларды, ашықтық дастанларды баксылар атқарады. Қарақалпақ баксышылық көркем өнери өзлеринин атқарыушылық жолдарына қарай Ақымбет баксы хэм Сүйеу баксы мектептери болып бөлинеди. Олар өзлери дүзген уы мектептеринен шәкіртлер таярдаған, соған ылайық намадар дәреткен. Ақымбеттен Мұсса, Сүйеу, Еденбай, Бийнез, Хожя баға, Досназар хэм тағы басқа да атақлы баксылар жетип дәржеке тарбияланып шыққан.

Елмизге белгили болған ұлы ұстазлар баксы Есжан Көсполоғатов, Жапақ Шамуратов, Айжан Хожашесова, Қурбанияз баксы, Тыныбай баксы, Шанияз баксы, Амет Тарийхов, Генжебай Тинлеумуратов, Қаримбай Тыныбаев, Турганбай Қурбанов, Ансарбай Қайрағлинов, Мелипбай Пирназаров, Дәўлетғияз, Ғайратлин Өтемуратов, Тенел Кәлипов хэм тағы

Саримсоқов Б. Достон, унинг турлари ва тарихий тараққиёти // Ўзбек фольклорининг эпик жанрлари. – Тошкент: Фан, 1981. – Б.113; Рахмонов Н.А. Орхоно-Енисейский памятники и тюркские эпосы: Автореф. дисс. док. филол. наук. – Ташкент, 1991; Эшонкул Ж. Фольклор: образ ва талкин. – Қарши: «Насаф», 1995; Шу муаллиф. Эпик тафаккур тадрижи. – Тошкент: Фан, 2006; Рўзимбоев С. Хоразм достонлари. – Тошкент: Фан, 1985; Мирзаев Т., Жўраев М. «Китоби дадам Қўрқут» ҳақида // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1999. – №5. – Б.33-38; Жуманиёзов Р. Донг қозонган достон. – Тошкент: Фан, 1993; Китоби дадам Қўрқуд. С.Р.Рўзимбоев таржимаси. Нашрга тайёрловчилар: М.Пирназарова, Н.Собирова. – Урганч: УрДУ нашриёти, 2019.

4. Мирзаев Т., Жўраев М. «Китоби дадам Қўрқут» ҳақида // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1999. – №5. – Б.33-38.

5. Эшонкулов Ж. “Алпомиш” достони ва «Дада Қўрқут» даги туткунлик мотивининг қиёсий таҳлили // “Алпомиш” – ўзбек халқ қаҳрамонлик эпоси. – Тошкент, 1999. – Б.165-173.

6. Рўзимбоев С. Абулғозий Баҳодирхон Қўрқут ота ҳақида // Илм сарчашмалари. – Урганч, 2009. – 1-сон. – Б.37-40.

7. Бартольд В.В. Турецкий эпос и Кавказ // Книга моего деда Коркута. – М.-Л.: Наука, 1962. – С.110.

ФОЛЬКЛОР ҚЎШИҒИ: “ОПА-ОПА АНЖИЛО”НИ ЎРГАТИШ УСУЛЛАРИ

Рўзиев Даврон Юлдашович

БухДУ “Муסיқа таълими” кафедраси п.ф.н.профессор

Фольклор асарлари турли мавзу ва характерда бўлганлиги учун болалар эътиборини унинг таъсирчанлик хусусиятларига қаратиш, улар ҳақида имкон қадар тўла ва ишонарли тушунча ва тасаввурларга эга бўлишлари учун ноанъанавий усул ва воситалардан (кўргазмали, техник) фойдаланиш ижобий аҳамият касб этади.

Ўз тажрибамизда қўллаган ва болаларга ўргатган халқ муסיқий ижодиётига тегишли ўйин-қўшиқлардан айримларини муסיқа дарсларида ўрганиш ҳолатларига тавсиф бериб ўтамиз. Маълумки, “Опа-опа анжило” (Нота матни -1) – қўшиғининг бадиий мазмун-моҳияти ҳақида юқорида тўхталиб ўтган эдик. Қўшиқнинг муסיқий тузулмаси ҳам ўзига хос хусусиятга эга бўлиб сўзлар билан уйғунлашиб муסיқий-бадиий образлар яхлитлигини ҳосил қилган. Асарнинг ижро хусусияти ва ритмик тузулмасига кўра 6/8 ўлчовида ёзиб олдик ва шунга мувофиқ ноталаштирдик. Қўшиқ диапазони биринчи октаванинг “сол”-дан, иккинч октаванинг “Ре”-га қадар. Қўшиқда “Опа, опа, анжило. Дарвоза занжило” сўзлари нақарот сифатида асар бошида ва ҳар бир банддан сўнг такрорланиб келади. Шунга кўра

реприза аерда кўп қўланилган. Кўшиқни ўранишда унинг шу жиҳатларига алоҳида эътибор бериш керак. Биз ўз тажрибамизда кўшиқни ўранишга боғалар киришшдан олдин унинг мазмуни-моҳияти, узоқ ўтмишдан бердик, томондан ижро этиб келинганлиги хақида ўқувчиларга тушуна бердик. Сўнг кашкар рубофида мусика матнини чағлиб эшиттирдик ҳамда кўйлаб бердик. Ўқувчилардан қайси бири бу кўшиқ хақида нималарни билиши билан қизиқиб "Кўшиқни бундан аввал эшитганимиз, кўйлагансизми" саволи билан мувожабат қилдик. Ўқувчилар кўшиқ хақида тушуночага эга эмаслиги, эшигмаганини маълум қилди.

Шундан сўнг, кўшиқнинг нота ёзувида таянган холда тоналлиги, ўлчови, ритми, темпи, диапазони хақида назарий маълумотлар бердик. Ўқувчилар ўқизи осон бўлиши учун матннинг катта форматда ёзилган видео тасвири намойиш қилиб қўйдик. Овоз соғлаш машқини ўтказдик. Сўнг кўшиқнинг бадиний-мусиқий тузилмасининг мураккаблигидан келиб чиқиб, аввало, накарот қисми ижросини ўратишга киришдик. Бунда такрорлаб қўйлаш методини қўладдик. Дағлабқи кўйлаб беришимиздан кейин ўқувчиларни бизга эргатиб қўйлашга даъват этдик. Бу ҳолда бир неча мартоба такрорланди. Сабаб, ҳамма ўқувчи ҳам бирдангина ижрога киришиб кетолмади. Айниқса, суз ва оҳанг ўйиқчилигини таъминлаб қўйлашга хатоллик ва камчиликларга йўл қўйди. Биз ўқувчилар эса дағлабқи ижро усулини тушунаганини бонс умумий ижрога қўшилмасдан, яъни қўйлагасдан ўтирди. Бундай ҳолатда синфни уч гуруҳга ажратдик. Биринчи гуруҳга, ижрога бир йўла кириб бўлган ўқувчилар, иккинчи гуруҳга ижро давомида хатолликларга йўл қўётган ва учинчи гуруҳга ижро усулини тушунамасдан ўттирган ўқувчиларни киритдик. Биринчи гуруҳ ўқувчиларини мумкин қадар соф интонацияда, хатосиз қўйлашни, қолган гуруҳлар улар ижросини диккат билан тинглаб бориши ва овоз чиқармасдан улар ижросига жўр бўлиб турушларини маълум қилдик. 2-3 мартоба машқ қилгандан сўнг иккинчи

Нота матни - 1

Ойна-ойла анжиро

гуруҳдагиларни ҳам овоз чиқариб ҳамжиҳатлик билан биргаликда қўйлашга ундадик. Учинчи гуруҳдагилар эса ўша ҳолатда қўйлашни давом эттиришини маълум қилдик. Биринчи ва иккинчи гуруҳ ўқувчилар ижроси ўйиқчилигиб кетганидан сўнг учинчи гуруҳ билан ишлашга киришдик. Уларнинг овоз чиқармасдан бошқалар ижросига жўр бўлиб бориши натижа си бўлса керак. қўйлашларига анчагина ижобий ўзгаришлар бўлганлиги кўзга ташланди. Уларда асарнинг ритмиқ тузилмаси, кўй харакатининг тушунобо охангРаболикда ижро сифатини оз бўлсада яхшилаб олганимиздан сўнг барча гуруҳлар бирлаштирилиб кўшиқ ижросини ўраниши давом эттирдик. Ижро давомида ўқувчилар диккат-эътиборини кўшиқ(кўйи)нинг усулига қаратдик, ритм-усулни хис этиб қўйлашлари учун улар билан биргаликда ўзимиз ҳам қўйлаб бордик. Ўқувчилар кўшиқ сўзларини мусиқий охангга мос талаффуз этиб қўйлашларига алоҳида эътибор бериб турдик.

Кўшиқнинг бадалари ижроси накарот қисмидан фарқ қилишини тушутирдик ва қандай қўйлашни жонли ижрода ифодаглаб бердик. Бадаллар ижросида баланд пардалар, яъни иккинчи октаванинг "до", "ре"

- товушлар мавжудлигини инобатга олган ҳолда, ўқувчиларнинг соф интонацияда куйлаш маҳоратини таъминлашда алоҳида эътибор билан ёндашиш керак. Бунинг учун юқорида кай килиб ўнгилган – гуруҳлар билан ишлаш методини қўллади. Эътиборли томонлардан бири шундан бўлдики, ишлаш методини очинглар “До” бадаллиқдаги биринчи бўғин - “Дар” ўқувчилар “Даровани очинглар” мисрасидаги биринчи бўғин - “Дар” бўғинини иккинчи октаванинг “До” бадаллиқдаги биринчи бўғин - “Ки” бўғинини айнан шу бадаллиқда сажкизатдаги нота чўзинида ижро этилиши билан шу бадаллиқда сажкизатдаги нота чўзинида ижро этилишидаги фарқлашишга эътиборсизлик билан ёндашди. Нативжада овозлар чўзинида кичик ритмик номутанослик вужудга келди. Бу ритмик номутанослик гуруҳлар ижросида бартаф этилиб асарни мусикий-бадалли уй-ўнликдаги ижроси талаб даражасида таъминланди.
- “Она-она анжило” кўшинини ўргатишда қўланилган методлардан “Ха дўрса-дўрса, дўрса” кўшинини ўқувчиларга ўргатишда ҳам фойдаландик. “Ха дўрса-дўрса, дўрса” (Нота матни - 2) кўшинини ижро хусусияти ва Ритмик дўрса-дўрса, дўрса 6/8 ўнчовида ёзиб олдик ва шунга мувофиқ тузулмасига кўра ўнчовида ёзиб олдик ва шунга мувофиқ ноталаштирдик. Кўшик диапозони биринчи октаванинг “Ре” - “Дя” кенглигида ноталаштирдик. Кўшик диапозони биринчи октаванинг “Ре” - “Дя” кенглигида бўлиб, ўқувчилар ижроси учун қулай. Кўшикнинг дастлабки сажкизатдаги ноталар унинг асосини ташкил этади. [79] Яъни шу тактлардаги ноталар такорланиб келиши билан кўшикнинг ижроси тўлиқ таъминланди. Кўшик ритмик тузулмасига кўра ўнчовида ёзиб олдик. Шу хусусиятлари сабаб ўнчовидаги ноталар алоҳида аҳамият касб этади. Шу хусусиятлари сабаб бўлса керак, ўқувчилар уни ўзгача қизиқиш билан ўргатишга ҳаракат қилиди. Ижро давомида улар кнефасида хурсандчилиги, кўтаринчилиги, яхши кайфият аломатлари кўриниб турди. Хатто, айрим ўқувчилар елка кимслари, қўл ҳаракатларида жозибалилик, нозиклик, нафислик ҳолатларини ифодалаб турдилар. Кўшикдаги “Ха дўрса-дўрса, дўрса”, “Бонаси хўранда бўлса”, “Олдиб берсин даласи, тикиб берсин онаси”, “Бетамиз, бетамиз, бетамиз” мисраларини ўқувчилар лабларида табаасуҳ, хурсандчилик билан, бир-бирларга имо-ишоралар қилиб, бармоқ учларини бир-бирига тегизиб киреилатиб овоз чикариш билан ижро этидилар. Шундан кўриндики, уларга кўшикнинг бадалли-мусикий тузулмаси, ижро характери мавқул бўлди. Табиийки, ҳар қандай яхши кайфиятда асарни куйлаш уни соф интонацияда, ҳаттоки ижро этилиб дегани эмас. Асарнинг ижро сифатини ҳар томонга яхшилаш учун қўл меҳнат қилиш керак бўлади. Биз ҳам шунин билган ҳолда кўшикни мусийи-бадалли ижро сифатини, сўз ва оҳанг уй-ўнлигини таъминлаш мақсадида ҳар бир ўқувчи ижросига эътибор бериб, улар томонидан ритм-хусусини хис этиб куйлашга диққатни қаратиши, сўзларини мусикий оҳангига мос талаффузда шакллантириб ижро этиш, миллий оҳанг, нога, қочирим-бозакларни тўри хис этиб этиб, куйлаш пайтида уйин-ҳаракатлари, қарсежлардан ўз ўрнида қандай фойдаланиши мумкинлиги устида ишладик. Нативжада кўшикнинг ижро сифатини яхшиланлишига, соф интонацияда куйланишига эришдик.

Адабиётлар:

1. Ражабов Т. И. Тнесская классификация узбекской детской народной музыки и пир // Наука, образование и культура. – 2020. – №. 3 (47).
2. Ражабов, Тухтасин Ибодович, and Уктама Расулович Ибодов. “Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки.” *Вестник науки и образования* 21-2 (99) (2020): 55-58.
3. Ражабов, Т. И. (2021). Ўқувчи-ёшларга ўзбек миллий мусика фольклори намуналари воситасида эстетик тарбия бериш. *Science and Education*, 2(11), 1094-1103.
4. Ражабов, Т. Х. И., & Ибодов, О. Р. (2021). О'zbek Xalq Musiqda Metosda O'quvchilarni Vatandashlik Ruhida Tarbiyalash Vositasi. *Ижтимоий Философия Инновация олий илмий журнали*, 1(6), 139-145.
5. Ражабов, Т. И., & Ибодов, У. Р. (2020). Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки. *Вестник науки и образования*, 21-2 (99), 55-58.
6. Ражабов, Т. И. (2020). Тнесская классификация узбекской детской народной музыки и пир. *Наука, образование и культура*, 3(47).
7. Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников.” *Вестник науки и образования* 5-2 (83) (2020).
8. Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Тнесская классификация узбекской детской народной музыки и пир.” *Наука, образование и культура* 3 (47) (2020).
9. Ражабов, Тухтасин Ибодович. “УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ОБУЧЕНИЯ БУХАРСКИМ ДЕТСКИМ ФОЛЬКЛОРНЫМ ПЕСНЯМ В СРЕДНЕЙ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ.” *Наука, техника и образование* 2-2 (77) (2021): 84-86.
10. Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Описание вековых ценностей в песне” тутовое дерево-багх” и его место в воспитании учащейся молодежи.” *Россия-Узбекистан. Международные образовательные и социальные-культурные технологии: векторы развития*. 2019.
11. Ражабов Т. И. Описание вековых ценностей в песне” тутовое дерево-багх” и его место в воспитании учащейся молодежи //Россия-Узбекистан. Международные образовательные и социальные-культурные технологии: векторы развития. – 2019. – С. 70-71.
12. Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Описание вековых ценностей в песне” тутовое дерево-багх” и его место в воспитании учащейся молодежи.” *Россия-Узбекистан. Международные образовательные и социальные-культурные технологии: векторы развития*. 2019.

13. Алавия М. Ўзбек халқ маросим кўшиқлари. – Т.: Фан, 1974. 77 б.
 14. Атоев О. Кўхна ва Навкирон Бухоро тароналари. Т.: 2011. - 237б
 15. Жўраев М. Фольклоршунослик асослари. Ўқув қўлланма Т.: 2008.
 16. Мадримов Б., Ражабов Т. Тарбиянинг жонбахш воситаси. Бухоро, “Дурдон нашриёт,” 2015 .
 17. Ражабов Д., Ражабов Т. Халқ кўшиғи ва мусиқа ижрочилиги. –Т.: Наврўз нашриёти. 2018. –127 б.
 18. Сафаров О. Фольклор бебаҳо хазина. - Т.: “Мухаррир” нашриёти. 2010. – 176 б.
 19. Мадримов Б.Х. Хоразм мусиқа фольклори воситасида ўқувчиларни эстетик тарбиялашнинг педагогик асослари(5-7 синфлар мисолида). Пед.фан. номзоди илмий даражасини олиш учун диссертация. -Т.:2008.
 20. Исмоилова М. Фольклор кўшиқлари тарбия воситаси сифатида.//Халқ таълими. 2001. 1-сон.

БУХОРО БОЛАЛАР ФОЛЬКЛОР КЎШИҚЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ ИМКОНИЯТЛАРИ

Ражабов Тўхтасин Ибодович

п.ф.б.ф.д. (PhD), доцент

БухДУ “Мусиқа таълими” кафедраси мудири,

Бухоро болалар фольклор кўшиқларини ўрганиш ва таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, улар ҳам халқ мусиқасининг оммавий турлари сингари бадиий ва ғоявий мазмунга эга бўлиб, содда шакли, ижро услуби, ниҳоятда ихчам, ўйин-ракс характериغا эгадир. Бундай кўшиқ намуналари ўзининг болаларнинг рухий, ақлий, бадиий тафаккури, ва дунёқарашига мос содаллиги, қуйлашга осон ва қулайлиги, болалар диққатини ўзига тез жалб қила олиш хусусиятлари билан улардан таълимий ва тарбиявий мақсадларда кенг фойдаланиш учун қулайлик тўғдиради. Шунинг учун ҳам мактабда таълим муассасалари ҳамда умумтаълим мактабларининг бошланғич синфларида ўқувчи-ёшларда миллий мусиқа санъатимизга қизиқиш ва иштиёқ ўйғотиш, болалар фольклор кўшиқларини ўрганиш, қуйлаш жараёнида уларнинг ғоявий-бадиий мазмунини англаш, идрок этиш, тасаввур этиш билан уларга ўз муносабатини билдира олиш, яъни тавсиф беришга ўргатиб бориш, шу асосда болаларда мусиқа санъатининг аста-секинлик билан жиддий ва мураккаб турлари ҳам ижодий, фаол муносабатни шакллантириш мумкин. Бу эса бугунги кунда мусиқа таълими ва тарбияси учун масъул тарбиячилар, педагоглар ва тўғарақлар раҳбарлари олдидаги энг муҳим ва аҳамиятга моллик вазифалардан ҳисобланади.

Бухоро болалар фольклор кўшиқлари халқнинг бой тажрибаси, ҳаёт ва турмуш тарзини ифодалайди. Унинг мазмунида халқимизнинг миллий руҳияти, олий инсоний фазилятлари ва бадиий-фалсафий маънавияти ёрқин ифодасини топган. Бухорода болалар томонидан қуйланган “Рамазон”, “Кал”.

“Опа-опа анж
 “Бедона”, “Ж
 кўшиқлар мат
 жараёнида ул
 фазилятлари в
 яна бир бор и
 кўшиғи, Т.Ра
 бўлган қуйида
 Накарот:

1. Дарвозани оч
 бор,
 Очинглари, оч
 бор .
 Қилич бобом ў
 очайлик,
 Аробаси қолиб
 қочайлик
 Аробанинг изи
 ингичка
 Бобомнинг бой
 учда
 Накарот.

Кўшиқ матн
 ижро этилади. Е
 ҳам яққол кўзга т
 қувнок, ўйинкар
 дунёқарашини ақ
 болалар диққат-э
 улардан таълими
 қулайлик туғдира.

Бухоро бола
 таъсир қила ол
 кочиримлардан у
 маросимлар би
 Кўшиқларни иж
 эътибор берили
 эпчиликка унда
 қуйланиши улар
 Бухоро бол
 инсонпарварлик, я

Мундарижа

1-СЕКЦИЯ: БАҚСЫ, ЖЫРАУШЫЛЫК МЕКТЕПТЕРИНИН РАУАЖЛАНЫШ ТАРИХИ	3
А.М.Рейсов. ҚАРАҚАЛПАК БАҚСЫ-ЖЫРАУШЫЛЫК КӨРКЕМ ӨНЕРИ.	3
Құрбанбаев Заретдинов. ЖЫРАУ БАҚСЫ ЖӘМИИЕТТИК БИР ТЕСПЕСИНИН ЖЫРАУ, БАҚСЫ МЕКТЕПТЕРИНИН РАУАЖЛАНДЫРУУ ДАҒЫ ОРНЫ.	5
А.А.Ергешев. ВАҚСИ НАМ ЖЫРАУШЫЛЫҚ КӨРКЕМ ӨНЕР МЕКТЕПТЕРИНИН РАУАЖЛАНЫШ.	6
Г.М.Моқанов. ҚАРАҚАЛПАҚСТАН ВАҚСИ - ЖЫРАУШЫЛЫҚ КӨРКЕМ ӨНЕРИН ЕЛЕ ДЕ РАУАЖЛАНДИРИВДІН МЕТОДОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТТЕРІ.	14
Ziyar Asqarova, Aydos Qoñıraev. ЖЫРАУЛАР ДӨРЕТІШШІЛІГІ КӨРКЕМ ӨНЕРДЕ АУЫҒОША ОРЫНГА ІУЕ.	16
Teñel Qaliev. ВАҚСИ ЖЫРАУШЫЛЫҚ МЕКТЕПТЕРИНИН РАУАЖЛАНЫШ ТАРИХИ.	19
Алипов Саламат. ҚАРАҚАЛПАК ЖЫРАУШЫЛЫК ӨНЕРИНДЕ НҮРАБЫЛДА ЖЫРАУ МЕКТЕРІ ХӘМ ОНЫҢ ДАУАМШЫЛАРЫ.	22
Norova Shoirta. AN'ANAVU JIRONING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.	25
P. Tmbaev. VAQSHLAR AWLADI KARIMBAU TNBAEV TIN DORETWSHSHLIGI.	28
Рано Абтабаева. ЖИРОВЧИЛИК МАҚТАБИНИНГ ДАВОМЧИЛАРИДАН БИРИ САЛАМАТ АЛИПОВ.	30
Айтмуратов Ж. Айтмуратова Ж. ҚАРАҚАЛПАК МУЗЫКА МӘДЕНИЯТИНЫН РАУАЖЛАНЫШЫНДА ЖЫРАУШЫЛЫК МЕКТЕБИНИН ОРНЫ.	33
Р.Алганязов. МУСИКА МАДАНИЯТИДА ДҮТӨРИНИНГ ҰРНИ.	38
Османова Рано. ҚАРАҚАЛПАК ЖЫРАУ-БАҚСЫ САЗЕНДЕЛЕРІ ХӘМ ХАЛЫК КОСЫҚЛАРЫНЫН ОҚЫҒЫШЫ-ЖАСЛАРЫМЫЗГА ТӘРБИЯЛЫК ӘХМИИЕТИ.	41
Жолтабаева Тавара. БУХАРАЛЫ ҚАРАҚАЛПАК ЖЫРАУЛАРЫ.	44
Бердиханова Гүмисай Маратовна. ҚАРАҚАЛПАК МУЗЫКА САЗ ӘСПАБЛАРЫ.	47
Динара Нұратдинова. ХӘЗИРТИ КҮНДЕГИ БАҚСЫШЫЛЫК ӨНЕРИНИН РАУАЖЛАНЫШЫ ХӘМ ОНЫҢ ЖАСЛАР ТӘРБИИСЫНДАРЫ ӘХИМИИЕТИ.	49
Xalimratova Azoda. BAXSH, JIROVCHILIK MAQTAVLARINING RIVOJLANISH TARIXI.	52
Ортабаева Дилназ, Толбаева Gulmira. ҚАРАҚАЛПАҚ МИЛЛИ АЛАМУНАҚ ДУИТАРИНДА АТҚАРИЛАТУСІН ҚОСИЛАРДЫҢ ЈАSLAR TARBIVYASINDAGI ROL.	55
Н.Д. Қудайбергенов, Л.М.Махамматдинова. Қобыз саз аспабы хақында аңыз әңсәналар.	58
2 СЕКЦИЈА: ДӘСТАН АТҚАРЫШЫЛЫК ШЕБЕРЛИГИНИН РАУАЖЛАНЫШЫ.	62
Matyugubov Batir. DOSTONLARDA NAS MA VA NOMALARINING O'RNI	62
Сариев Саипат. ХОРАЗМ ДОСТОНЧИЛИГИНИНГ ҰЗИГА ХОС ХУССУСИЯТЛАРИ.	65
Давлетбаев Таимат. ҚАХАРМАНЛЫК ХӘМ АШЫҚЛЫК ДӘСТАНЛАРДА	69

ХАЛЫК САЗ ӘСПАБЛАРЫНЫН СӘУЛЕЛЕНІШІ	
Мадрипов Бахрват, Ұқувчи Ешларни Марьявий-Ахлюкми Тарбияланда Хоразм Достончилик Жанрининг Ұрни.	74
И.А.Қўшаев. ДОСТОН МУСИКАСИ ВА УНИНГ ТАЪЛИМИИ МУАММОЛАРИ.	74
Венера Атаханова. КИТОБИ ДАДАМ КҮРКҮТ АСАРИ ВА ХАЛИК ДОСТОНЧИЛИГИ.	79
Рүзиев Даврон. Фольклор кўшиги: «Опа-Опа Анжиготин Үргатини Усуллари».	82
Ржабов Тухасип. БУХОРО БОЛАЛАР ФOLKЛОР КҮШИКЛАРИ ВА Ү.ДАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ ИМКОНЯТЛАРИ.	85
Алиев Шимбек, Ozoda Jalilova. ҚАРАҚАЛПАҚ FOLKЛOR XAL QIMZIDIN TURMISHIN HAR TAREPOME SAWLENDIRIWSHI JANR.	94
Bekturshova Gulmira, Turdibeva Murtxan. ЈANA OZBEKSTANDA VAQSHSHILIGI NAM DASTANSHILIGI KORKEM ONERINDE XALIQ ARALIQ SHERIKLIK.	97
O. Sabirva. DASTAN ATQARISHSHILIGI SHEBERLIGIN ARTTIRIV	97
Гүмисай Бердиханова. КҮРБАНБАЙ ЖЫРАУ ЖЫР ТАҒАН «ҚЫРЫК-ҚЫЗ» ДӘСТАНЫ.	99
Аваров Salamat. GORUGLI DASTANNIN QARAQALPAQSHA VERSIYASININ QALPESWINDE NAM VARIANTLARI.	104
Сориев Хамроғ. ХАЛИК ДОСТОНЧИЛИГИНИ ҰРРАНИШ ВА ЕШЛАРА ҮРПАТИШИ - БҮГҮННИНГ ДОЛЗАР МАСАЛАЛАРИДАН БИРИ	108
Оразлиева Разия. ҚАРАҚАЛПАК ЖЫРАУ ХӘМ БАҚСЫЛАРЫНЫН ДӘСТАН АТҚАРЫШ ДАҒЫ КӨРКЕМЛИК ШЕБЕРЛИГИ	111
Махмуд Захитов. МУЗИКАНИҢ ТАРБИЯЛЫҚ АНМЙЕТТИ НАМ ХАЛОҚИМЗИДИН FOLKIOR JANRI.	115
3-СЕКЦИЈА: МӘДЕНИЯТ ХӘМ КӨРКЕМ ӨНЕР ИЛИМИНДЕ ИЗРЕТЛЕУДИ РАУАЖЛАНДЫРУШ ХӘМ ЖЕТИЛИСТИРИУДИН АКТУАЛЬ МӘСЕЛЕЛЕРІ.	118
Пирназаров Саубер, Манутов Парохат. ЖЫРАУШЫЛЫК ХӘМ БИР АКТЕР ТЕАТРИ.	118
Asqarov Niyazbek, MUSIQA - INSONNING TURMUSH TARZI VA IJTIMOU HAYOTIDA ETADIGAN	121
VOSTIALAR.	121
Saparbayev Baxrbay, Ernizayov Bazarbay. JIRO ETISHNI O'RGATISHNING TARBIVYAVU VA PROFESSIONAL VAZIFALARI.	123
Исмаилов Алишер, Агламбергенов Саламат. КӨРКЕМ ӨНЕР ДӨРЕТКЕЛЕРИНИН АДАМ ОРГАНИЗМИНЕ РҲХЫЛ ТӘСИРИ.	124
Юлдуз Атақалиева. РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННЫХ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МУЗЫКАЛЬНОМ МИРЕ.	128
Давлетназаров Анбек, Давлетов Султан, Салимов Саламат. НАТОРМОРТ ЖАНРЫНДА ОРЫНДАНГАН ЖҮМЫСЛАРДЫҢ ПАЙДАЛАНЫШ ЗАРУРЛИГИ.	131
Г.Кенесбаева. МОЕ ЛИЧНОЕ МНЕНИЕ ОБ ИСКУССТВЕ.	133
Akimiyozov Zakir, Toraboev Mansur. KERAMIKALIQ MATERIALLARDI ISLER SHIGARIW NATIJELIGI.	135
Мағанова Минножат. BASLAWISH KLASO OIWSHILARIN ESTETIK TARBIVYALAVDA MUZIKА DORETWSHSHLIGININ PEDAGOGIKALIQ WAZIYPALARI.	137